



# سیلک

کاشان

(جلد اول)

نوشته :

رومن گیرشمن

(۱۹۳۸ م. ۱۳۱۷ ش.)

ترجمه :

اصغر کریمی

(۱۳۷۹)

## فهرست مندرجات

۱۱	پیشگفتار.....
۱۵	خلاصه مقدمه مؤلف.....
۱۷	فصل اول.....
۱۷	شهر کاشان و محوطه سیلک.....
۱۹	ناحیه:.....
۱۹	آب و هوا (اقلیم):.....
۱۹	فلور:.....
۲۰	مجموعه حیوانات ناحیه:.....
۲۰	محوطه سیلک:.....
۲۱	نام سیلک:.....
۲۱	تاریخچه کارها:.....
۲۳	فصل دوم.....
۲۳	تپه شمالی.....
۲۳	دوره اول.....
۲۳	ساخت و سازها.....
۲۴	قبرها.....
۲۴	سفال.....
۲۴	الف - سفال رنگ روشن با نقش سیاه.....
۲۴	فن و پخت.....
۲۵	کوره.....
۲۵	چرخ.....
۲۵	شکل.....
۲۶	نقش.....
۲۷	ب - سفال قرمز.....
۲۷	شکل.....
۲۸	نقش.....

۲۸	.....	ج) سفال سیاه
۲۸	.....	د) سفال معمولی بدون نقش
۲۹	.....	اشیاء فلزی
۲۹	.....	ابزار استخوانی
۲۹	.....	پوشاک:
۳۰	.....	آناومی:
۳۱	.....	اشیاء سنگی
۳۱	.....	الف) زیورها و اشیاء آرایش
۳۱	.....	بازوبند و دستبند
۳۲	.....	حلقه‌ها و انگشترها
۳۲	.....	مهره‌ها
۳۲	.....	ظرف مربوط به درست کردن لوازم آرایش
۳۲	.....	ب) وسایل
۳۲	.....	پیاله‌ها و ظروف
۳۳	.....	هاونها و ساینده‌ها
۳۳	.....	ج) اسلحه‌ها و ابزارها
۳۳	.....	سرگرز
۳۳	.....	محمل یا دسته سیلکس
۳۳	.....	تبر و تیشه
۳۴	.....	ابزارها از سیلکس
۳۴	.....	چاقو
۳۴	.....	ازه
۳۴	.....	تیغه‌های نازک
۳۴	.....	ساینده‌ها
۳۴	.....	سوراخ کننده‌ها
۳۴	.....	سنگهای تیزکننده
۳۴	.....	گیره
۳۴	.....	اشیائی از گل خام و گل پخته
۳۴	.....	الف) مهره‌ها
۳۵	.....	ب) دوکها
۳۵	.....	ج) دسته هاونهای کوچک برای سائیدن گرد آرایش
۳۵	.....	د) سنگ فلاخن
۳۵	.....	مهره‌هایی از جنس صدف
۳۶	.....	دوره دوم

۳۶	(لوح دوم، لایه‌های شماره ۱-۳)
۳۶	ساخت و سازها
۳۶	دوره دوم، لایه‌های شماره ۱ و ۲
۳۷	دوره دوم، لایه ۳
۳۷	قبرها
۳۷	سفال
۳۸	فن پخت
۳۸	شکل
۳۸	نقش
۴۰	اشیاء فلزی
۴۰	ابزارهای استخوانی
۴۱	اشیاء سنگی
۴۱	الف) زیورها و اشیاء مربوط به آرایش
۴۱	بازوبندها و دستبندها
۴۱	مهره‌ها
۴۱	ب) اثاثیه
۴۱	ج- ابزارها و اسلحه‌ها
۴۱	گُرز
۴۱	تبر و تیشه
۴۲	ابزارهای سیلکسی
۴۲	ابزارهای مختلف
۴۲	اشیاء از گل پخته و گل خام
۴۲	مهره و آویز
۴۲	دوک
۴۲	سنگ فلاخن
۴۳	مصقلها (صیقل دهنده‌ها)
۴۳	اشیاء صدفی
۴۵	فصل سوم
۴۵	تپه جنوبی
۴۶	دوره سوم
۴۶	(لوح سوم، شماره‌های ۱-۷)
۴۶	ساخت و سازها
۴۶	دوره سوم، لایه شماره ۱

۴۸	تحويل كوره سفالگری
۴۹	دوره سوم، لایه شماره ۲
۵۰	دوره سوم، لایه شماره ۳
۵۰	دوره سوم، لایه شماره ۴
۵۰	دوره سوم، لایه شماره ۵
۵۱	دوره سوم، لایه شماره ۶
۵۱	دوره سوم، لایه شماره ۷
۵۲	مردگان
۵۲	سفال
۵۲	فن پخت
۵۳	شکل
۵۶	نقش
۶۰	اشیاء فلزی
۶۱	اشیاء سنگی
۶۱	الف) ظروف سنگی
۶۲	ب) گرز
۶۲	ج) ابزار سنگی و سیلکسی
۶۲	د) آویزها
۶۲	ه) حکاکی
۶۴	و) سنگهای نوک تیز
۶۴	اشیاء ساخته شده از گل پخته
۶۴	پیکرکها
۶۴	تقلید از سیلکس
۶۴	دوره چهارم
۶۴	(لوح چهار، شماره های ۱-۲)
۶۴	ساخت و سازها
۶۵	دوره چهارم، لایه شماره ۱
۶۵	مردگان
۶۷	سفال
۶۷	الف) سیوی آبریزدار
۶۷	ب) کوزه کروی شکل
۶۸	ج) کوزه دو دسته
۶۸	د) جامها
۶۸	ه) جامهای دسته دار نوع دوستکامی

۶۸	..... (و) پایه‌ها
۶۸	..... ۲- سفالینه‌های خشن
۶۹	..... خمره‌ها
۶۹	..... اشیاء فلزی
۷۰	..... اشیاء سنگی
۷۱	..... گل‌نوشته‌ها
۷۲	..... حکاکی
۷۳	..... جواهرات و زینت‌آلات
۷۴	..... آویزها
۷۴	..... گوشواره‌ها
۷۴	..... دستبندها و بازوبندها
۷۴	..... گردبندها
۷۵	..... اشیاء ساخته شده از استخوان و شاخ
۷۷	..... فصل چهارم
۷۷	..... واحه کاشان
۷۷	..... قبل از ۳۰۰۰ پیش از میلاد
۷۸	..... دوره اول
۸۰	..... دوره دوم
۸۲	..... دوره سوم
۸۴	..... دوره چهارم
۸۷	..... زمانبندی تاریخی
۹۱	..... فصل پنجم
۹۱	..... سیلک و نجد مرتفع
۹۱	..... قبل از ۳۰۰۰ پیش از میلاد
۹۱	..... قم و ساوه
۹۲	..... ری
۹۳	..... دامغان
۹۴	..... گیان، موسیان و شوش
۹۵	..... سبک شوش اول
۹۵	..... تخت جمشید
۹۶	..... ایران جنوب شرقی و جنوبی
۹۶	..... مکران ایران

۹۷	پارس
۹۸	سیستان و بلوچستان
۱۰۱	<b>فصل ششم</b>
۱۰۱	روابط خارجی
۱۰۱	نجد مرتفع و ترکستان روس
۱۰۴	نجد مرتفع و بین‌النهرین سفلی
۱۰۴	در عصر عبید
۱۰۶	نجد مرتفع، آشور و سوریه جنوبی
۱۰۶	سامزرا (سامره)
۱۰۷	«تل حلف»، «نینوا»، «آرپاشیه» و «شغر بازار»
۱۱۰	گورا و بیلا
۱۱۳	فهرست لوح‌ها
۱۱۳	الف - عکس‌های سیلک (جلد اول)
۱۱۵	فهرست لوح‌ها
۱۱۵	الف) عکسها
۱۱۵	شرح تصاویر سرلوحه کتاب:
۱۳۳	فهرست لوح‌ها
۱۳۳	ب) طرح‌های سیلک
۱۷۵	بخش عکس‌های سیلک
۲۰۹	بخش طرح‌های سیلک
۲۷۵-۲۷۷	فهرست اعلام (جاها)

## پیشگفتار

بی‌مناسبت نیست برای آگاهی از موقعیت سیلک در دوران گذشته و به منظور اطلاع از میزان آشنایی مردم با این منطقه، به سوابق آن در اذهان عمومی و اسناد و مدارک قدیمی مروری داشته باشیم:

در کنار خیابان امیر کبیر که شهر قدیمی و کهنسال کاشان را بباغ تاریخی متصل می‌نماید و در مجاورت شهرک مسکونی امیرالمؤمنین در جنوب غربی کاشان محوطه‌ای است بنام سیلک که مشتمل بر دو تپه که به فاصله ۶۰۰ متری از یکدیگر قرار دارند:

الف - تپه شمالی به طول ۳۲۰ و عرض ۱۱۰ و ارتفاع متوسط ۶ متر

ب - تپه جنوبی به طول ۲۶۰ و عرض ۱۹۰ و ارتفاع متوسط ۱۴ متر - تپه جنوبی مرتفع‌تر و وسیع‌تر از تپه شمالی است و مرتفع‌ترین قسمت آن در آکروپولیس تپه با ارتفاعی در حدود ۲۶ متر می‌باشد.

قدیمی‌ترین مأخذ و منبعی که به وجود سیلک اشاره کرده است کتاب مرآت القاسان است که در سال ۱۲۸۴ هجری قمری به وسیله عبدالرحیم کلانتر ضرابی کاشانی تألیف و بعدها به همت دکتر ایرج افشار تحت عنوان تاریخ کاشان چاپ و منتشر شده است. در صفحه ۱۱۶ کتاب مزبور\* درباره سیلک چنان آمده است:

«و یکی دیگر از قلعات قدیمی قلعه سی ارگ است و بالفعل تله خاکی است و بانی بنایش اصلاً معلوم نیست. در میان کاشان و فین واقع است. گویند چون خاک آن موضع که مبنای آن قلعه است بالنسبه از خاک اطرافش سفیدتر است موسوم به سپید ارگ شده و در اثر کثرت استعمال سی ارگش نامند. العهدة علی من قال.»

در صفحه ۱۴۱۵ جلد اول دائرةالمعارف فارسی\*\* درباره سیلک چنین اظهار نظر شده است:

«سیلک (Sialk) نام تپه‌هایی نزدیک شهر کاشان کنار جاده فین. هیئت فرانسوی موزه لوور از ۱۹۳۳ تا ۱۹۳۸ میلادی آنها را کاوش کرده‌اند و در آنها آثار تمدنی که آغاز آن از ۵۰۰۰ سال قبل از میلاد بود به دست آوردند. گریشمن که متصدی حفاری تپه‌های سیلک بوده است مختصری از نتایج تحقیقات خود را در این باب در کتابی به نام ایران (ترجمه فارسی آن تهران ۱۳۳۶ ه.ش) و گزارش و شرح تحقیقی آن را در سال ۱۹۳۸ در پاریس منتشر کرده است. به گفته وی تصویر انسان در سیلک بسیار قدیمی‌تر از یونان است که نیم‌رخ انسانی در قرن هشتم قبل از میلاد در ظروف گلی تکامل یافته آن ظهور کرده است. در ظروف سیلک تصاویر از مردان با کلاهخود و نیم تنه کوتاه چسبان نقش شده. در تپه‌های سیلک نمونه‌ای از صنعت استخوان تراشیده کشف شده است که حتی نسبت به آن دوره پیشرفت قابل توجهی داشته است»

\* - تاریخ کاشان، چاپ چهارم، سال ۱۳۷۸ - انتشارات امیر کبیر، تهران.

\*\* - دائرةالمعارف فارسی، به سرپرستی غلامحسین مصاحب، چاپ و انتشارات فرانکلین، تهران، ۱۳۴۵.



یکی از جدیدترین منابعی که درباره سیلک اظهار نظر کرده است کتاب آثار تاریخی کاشان و نظرنز است که تألیف مرحوم حسن نراقی است و برای اولین بار در سال ۱۳۴۸ به نفقه انجمن آثار ملی چاپ و منتشر شده است. در صفحه ۱۸ این کتاب\* درباره تپه‌های سیلک مطالب ذیل درج شده است:

«ناحیه سیلک در سه کیلومتری غرب کاشان واقع است. تا قبل از کاوش هیئت فرانسوی هیچگونه اطلاع مثبتی از سوابق تاریخی و روزگار گذشته آن در دست نبود مگر برخی شایعات افسانه‌آمیز محلی که به هیچوجه اصل و منشأ صحیحی نداشت به طوری که حتی در شهریور ماه ۱۳۲۰ نیز که برای نخستین بار در فهرست آثار باستانی به ثبت رسید حتی نام سیلک را به سلوکید توجیه نموده به اسم یکی از معابد سلوکیدها در فهرست آثار باستانی به شماره ۳۸ به ثبت رسید ولی پس از انجام کاوشهای علمی و بر اثر تحقیقات باستان‌شناسی که به عمل آمد در اسفند سال ۱۳۲۷ ثبت سابق از فهرست آثار ملی حذف و در ۲۳ مهر ماه ۱۳۳۹ مجدداً به نام تپه‌های سیلک به شماره ۴۲۱ به ثبت قانونی رسید.»

در محاورات مردم محل، این تپه‌ها گاهی سیلک، گاهی سیالک و بعضی اوقات نیز سی ارگ و یا سپید ارگ نامیده می‌شوند. متأسفانه تا قبل از استقرار هیئت فرانسوی در محل تپه‌های سیلک و استفاده هیئت از بعضی افراد محلی جهت انجام گمانه زنی و خاکبرداری و کاوش، و انتشار بعضی اخبار درباره وجود آثار و اشیاء در دل تپه‌ها در میان مردم، هیچکس از ارزشمندی این نقطه که مهد تمدن بشری است مطلع نبود و احدی نمی‌دانست که چه گنجی در این خرابه نهفته است.

پیدا شدن چند ظرف عظیم‌النظیر در اوایل سال ۱۹۳۳ در پاریس و شناخته شدن محل اکتشاف این ظروف که در سیلک کاشان بوده است، توجه باستان‌شناسان فرنگی را به این محل معطوف داشته و نهایتاً مشاوری موزه‌های ملی فرانسه را برانگیخته است تا در اکتبر همان سال ۱۹۳۳ مجوز حفاری در این نقطه را به دست آورده و هیئتی را که از طرف ایشان در شمال لرستان مشغول حفاری بوده است مأمور نماید در سیلک کاشان به انجام حفاری بپردازد. این هیئت از نوامبر سال ۱۹۳۳ تا ژانویه ۱۹۳۸ با انجام سه فصل حفاری و کاوش در سیلک به ارزشهای والای این ناحیه پی برده و به نتایج قابل توجهی رسیده‌اند. گزارش جامع این حفاریات و تحقیقات در سال ۱۹۳۸ میلادی به صورت دو جلد کتاب به زبان فرانسه در پاریس منتشر شد. با انتشار این گزارش سیلک کاشان به عنوان مهد و خاستگاه یکی از کهن‌ترین تمدنهای بشری مطرح و نگاهها را به خود متوجه ساخت.

متأسفانه با گذشت متجاوز از ۶۰ سال از تاریخ انتشار گزارش حفاریات سیلک به زبان فرانسه و علیرغم علاقه فراوان

دانشجویان و پژوهشگران به مطالعه و بررسی گزارش و با در نظر گرفتن اینکه همه علاقمندان، بزبان فرانسه آشنایی نداشته و لذا نمی‌توانسته‌اند از متن فرانسوی گزارش استفاده نمایند، بر گردان نشدن و عدم انتشار آنها به زبان فارسی نقیصه‌ای بود که اصلاً قابل توجیه نبود. شاید اگر ترجمه و انتشار گزارش حفاریات سیلک به زبان فارسی سالها قبل انجام گرفته بود و مردم زودتر در جریان ارزش و اهمیت تپه‌های سیلک قرار می‌گرفتند سیلک وضعیتی به مراتب بهتر از آنچه الان دارد به دست می‌آورد.

در هر حال، مراجعات مستمر محققین و دانشجویان علاقمند، و مطالبه اسناد و مدارک مربوط به سیلک، نشاندهنده ضرورت مبرم ترجمه این آثار بود که سرانجام با راهنماییها و مساعدتهای جناب آقای دکتر باقر آیت‌الله‌زاده شیرازی قائم‌مقام سازمان میراث فرهنگی کشور و همکاری مهندس محمد حسن محبعلی معاون حفظ و احیاء سازمان زحمت برگردان هر دو جلد گزارش هیئت فرانسوی و پروفیسور گریشمن به عهده مترجم فاضل جناب آقای دکتر اصغر کریمی که خود از کارشناسان قدیمی سازمان میراث فرهنگی کشور می‌باشند قرار گرفت و ایشان نیز با نثری شیوا و روان متن گزارشها را به زبان فارسی به صورت دو جلد کتاب برگردان نمودن و بحمدالله والمنة موجبات چاپ جلد اول آن که حاوی اطلاعات مربوط به سکونت و استقرار اهالی بر روی دو تپه است به نفقه سازمان میراث فرهنگی کشور فراهم شده است که لازم می‌داند از پیگیریهای همکار محترم جناب آقای سیروس ایمانی نامور نیز قدردانی نماید. هر چند که سیلک کاشان مطالب فراوانی در زمینه‌های مربوط به سیر تطور و تحول معماری و شهرسازی و صنایع و هنرهای مختلف که مبین خلاقیت و قدرت ابتکار و نوآوری قوم ایرانی است، در سینه آفتاب سوخته خود نهفته دارد و هنوز تا شناخته شدن همه ارزشهای موجود در سیلک راهی طولانی در پیش است اما رجاء واثق دارد به مدد رحمت الهی و تلاش همکاران همین مطالب که حاصل تحقیقات و پژوهشهای بیش از شصت سال قبل می‌باشد نیز در تبیین ارزشها و آثار مکتوم در سیلک نقش ارزنده خود را ایفا و توجه همه درست اندرکاران و بخصوص اهالی و مسئولان محلی را به این خاستگاه قدیمی مدنیت جلب نماید.

آب دریا را اگر نتوان کشید

هم به قدر تشنگی باید چشید

بمنه و کرمه

سیف‌الله امینیان

میراث فرهنگی کاشان